

Michał Zaremba

Uniwersytet Łódzki

e-mail: michal.zaremba@uni.lodz.pl

EKONOMICZNE EFEKTY INDYJSKIEJ DEMONETYZACJI W ROKU 2016

ECONOMIC EFFECTS OF INDIAN DEMONETISATION IN 2016

DOI: 10.15611/pn.2018.509.40

JEL Classification: E52, E65

Streszczenie: Indie są jednym z najdynamiczniej rozwijających się krajów świata, który od lat 90. XX w. coraz wyraźniej zaznacza swoją obecność w międzynarodowych stosunkach gospodarczych i politycznych. Gospodarka indyjska od uzyskania niepodległości była oparta na systemie planów pięcioletnich, znacznym etatyzmie i wielkich przedsiębiorstwach państwowych. Zmiany systemu gospodarczego wymusił kryzys na początku lat 90. W efekcie nastąpiła liberalizacja i otwarcie gospodarki na świat. Od tego czasu notowany jest ogromny wzrost tej gospodarki i jej ekspansja na rynki światowe. Mimo niewątpliwego postępu kraj ten wciąż boryka się z wieloma problemami, do których zalicza się m.in. ogromne ubóstwo, duży udział szarej strefy, korupcję czy niestabilny system finansowy. Walcząc z szarą strefą, w 2016 r. przeprowadzono demonetyzację rupii, co wywołało kryzys w gospodarce. Celem artykułu jest zbadanie wpływu demonetyzacji na funkcjonowanie gospodarki indyjskiej. W pracy dokonano analizy statystycznej, która wykazała, że mimo zasadności przeprowadzenia reformy efekty (przynajmniej w krótkiej perspektywie) są negatywne dla całej gospodarki.

Słowa kluczowe: Indie, gospodarka indyjska, kraje rozwijające się, demonetyzacja.

Summary: India is one of the most dynamically developing countries in the world. The Indian economy, since gaining independence, has been based on the five-year plans system and large state-owned enterprises. Changes in the economic system were forced by the crisis in the early 1990s. As a result, liberalization and the opening of the economy to the world took place. Since then, there has been a huge growth in the economy and expansion into global markets. Despite this undoubted progress, the country is still struggling with many problems, including huge poverty, large share of the informal economy, corruption or an unstable financial system. In order to fight with the informal economy, demonetisation of rupees was carried out in India in 2016, which caused a crisis in the entire economy. The aim of the article is to examine the effects of demonetisation on the functioning of the Indian economy. In order to fulfil the subject a statistical analysis was carried out, which showed that, despite the legitimacy of the reform, the effects (at least in the short term) are negative for the whole economy.

Keywords: India, Indian economy, developing countries, demonetisation.

1. Wstęp

Indie są jednym z najdynamiczniej rozwijających się krajów świata, od lat 90. XX w. coraz wyraźniej zaznaczających swoją obecność w międzynarodowych stosunkach gospodarczych i politycznych. Gospodarka indyjska od uzyskania niepodległości do początku lat 90. była oparta na systemie planów pięcioletnich, znacznym etatyzmie i wielkich przedsiębiorstwach państwowych. Sektor prywatny miał charakter pomocniczego i komplementarnego względem sektora państwowego. Model ten powszechnie nazywano „indyjskim socjalizmem”, a jego ideowym „ojcem” był J. Nehru. Przyjęto, że gospodarka ma być w możliwie najwyższym stopniu samowystarczalna, co zostało podyktowane przede wszystkim sytuacją geopolityczną Indii: sąsiedztwem dwóch dużych i agresywnych państw, czyli Pakistanu i Chin, oraz nasilającą się zimną wojną, utrudniającą rozwój wymiany handlowej i przepływy kapitałów. Ponadto obawiano się powrotu Brytyjczyków, tym razem jako inwestorów, oraz w konsekwencji rekolonizacji kraju.

Zmiany systemu gospodarczego wymusił kryzys na początku lat 90. XX w. W efekcie nastąpiła liberalizacja i otwarcie gospodarki na świat. Trudności wynikały przede wszystkim z rozpadu ZSRR, głównego partnera gospodarczego Indii, wzrostu cen ropy naftowej w wyniku wybuchu pierwszej wojny amerykańsko-irackiej, a także spadku transferów pieniężnych. Indie znalazły się na granicy bankructwa finansowego i musiały korzystać ze znacznych kredytów Międzynarodowego Funduszu Walutowego, uwarunkowanych m.in. podjęciem reform rynkowych i detatyzacją gospodarki. Istotną przyczyną kryzysu było także utrzymywanie stałego, przewartościowanego kursu rupii i narastanie deficytu budżetowego. Od czasu reform można odnotować ogromny wzrost gospodarki indyjskiej i jej ekspansję na rynki światowe. Mimo niewątpliwego postępu, kraj wciąż boryka się z wieloma problemami, m.in. z ogromnym ubóstwem, dużym udziałem szarej sfery, korupcją czy niestabilnym systemem finansowym.

Walcząc ze sferą nieformalną, w roku 2016 przeprowadzono w Indiach demonetyzację rupii, która wywołała kryzys w gospodarce. Celem artykułu jest zbadanie efektów demonetyzacji na funkcjonowanie gospodarki indyjskiej.

2. Indyjski model gospodarczy. Wybrane aspekty

Indie są jedną z najdynamiczniej rozwijających się gospodarek światowych. Rozwój i ściślejsze włączenie się gospodarki indyjskiej w gospodarkę światową datowany jest od lat 90. XX w., kiedy to wprowadzono liberalne reformy gospodarcze jako odpowiedź na kryzys, który dotknął tę gospodarkę na przełomie lat 1990 i 1991. Przyczyny wybuchu kryzysu były różne, przy czym do najważniejszych można zaliczyć upadek i rozpad Związku Radzieckiego, który był wówczas największym partnerem handlowym Indii, wybuch pierwszej wojny w Zatoce Perskiej, bezpo-

średnio wpływający na zawirowania na światowym rynku ropy naftowej (wzrost cen o ok. 65% w stosunku do roku poprzedniego), utrzymywanie stałego, przewartościowanego kursu rupii, narastanie deficytu budżetowego oraz brak stabilności politycznej (por. [Srinivasan 2000, s. 33; Virmani 2001, s. 1-29]).

Pierwotny, indyjski ład gospodarczy i przyjęty po uzyskaniu niepodległości model rozwoju oparty był na gospodarce rynkowej z silnym sektorem państwowym i rozwiniętym centralnym planowaniem, opartym na pięcioletnich planach gospodarczych. Model ten nazwano „indyjskim socjalizmem”, a u jego podstaw leżały teoria J.M. Keynesa, program brytyjskiej Partii Pracy, doświadczenia amerykańskiego New Dealu oraz radzieckiej industrializacji lat 30. XX w. [Chandra i in. 1999, s. 341]. Gospodarka w możliwie największym stopniu miała być samowystarczalna, co wynikało z sąsiedztwa dwóch dużych i agresywnych państw, czyli Pakistanu i Chin, oraz nasilającej się zimnej wojny, utrudniającej rozwój wymiany handlowej i przepływy kapitałowe. Obawiano się także powrotu Brytyjczyków, tym razem jako inwestorów, i przez to faktycznej rekolonizacji kraju.

Próby przyspieszenia tempa wzrostu gospodarczego odbywały się zazwyczaj przez zwiększanie interwencjonizmu państwowego oraz centralizację kraju. Nie przyniosło to jednak, poza krótkotrwałymi, zadowalającymi efektów przekładających się na rozwój kraju. Sytuację komplikowały liczne wewnętrzne konflikty etniczne i religijne oraz napięte relacje z sąsiadami, w szczególności wojny z Chinami (1962) i Pakistanem (1965 i 1971-1972), co oznaczało przeznaczanie znacznych środków na bezpieczeństwo, zbrojenia i utrzymanie armii.

Trudności pogłębiały wydarzenia międzynarodowe początku lat 90., zwłaszcza rozpad ZSRR – głównego partnera gospodarczego Indii, duży wzrost cen ropy naftowej w wyniku wybuchu pierwszej wojny amerykańsko-irackiej, a także spadek transferów pieniężnych. Indie znalazły się na granicy bankructwa finansowego i musiały korzystać ze znacznych kredytów Międzynarodowego Funduszu Walutowego, które były uwarunkowane m.in. podjęciem reform rynkowych i deetatyzacji gospodarki. Istotną przyczyną było także utrzymywanie stałego, przewartościowanego kursu rupii i narastanie deficytu budżetowego.

Kryzys gospodarczy odbił się bezpośrednio na gospodarce indyjskiej poprzez spadek rezerw walutowych do poziomu 1 mld USD (co ówczesnie stanowiło wartość dwutygodniowego importu), pociągając za sobą znaczną obniżkę wiarygodności kredytowej. Nastąpił wzrost inflacji do 12% i powiększenie deficytu na rachunku obrotów bieżących do 3% PKB. MFW zgodził się na udzielenie pomocy pod warunkiem wdrożenia przez Indie liberalnych reform gospodarczych, w duchu konsensusu waszyngtońskiego. Reformy te obejmowały deregulację, prywatyzację przedsiębiorstw państwowych oraz liberalizację wymiany handlowej. Zarówno interwencjonizm państwowy, jak i kontrola działalności gospodarczej zostały znacznie zredukowane, natomiast rola i znaczenie przedsiębiorstw prywatnych wzrosła. Liberalizacja, choć w różnym stopniu, dotknęła większości aspektów polityki gospodarczej, w tym polityki przemysłowej, podatkowej, regulacji rynku finansowe-

go, handlu i inwestycji zagranicznych [Kumar 2011, s. 126-184; Joshi, Little 1996, s. 14]. Najważniejszymi elementami reform były [Bywalec 2003, s. 85-97]:

1. Zmniejszenie zakresu licencjonowania działalności gospodarczej. W 1991 r. zniesiono m.in. obowiązek uzyskiwania licencji w przemyśle z wyłączeniem 18 gałęzi ważnych dla bezpieczeństwa państwa. W następnych latach liczba gałęzi objętych licencjami systematycznie malała.

2. Rozpoczęcie prywatyzacji przedsiębiorstw i dopuszczenie na szerszą skalę kapitału zagranicznego, który mógł nabywać większościowe pakiety akcji w określonych branżach.

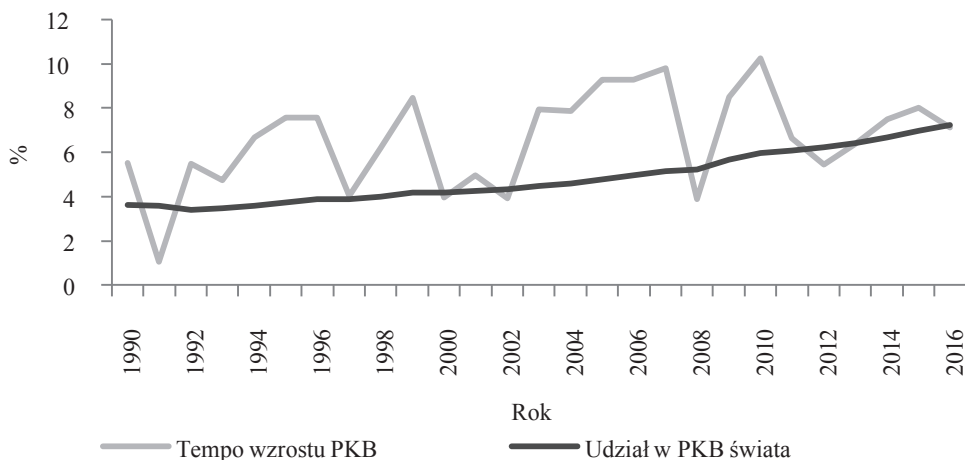
3. Koncentrowanie polityki gospodarczej na selektywnym wspieraniu tych sektorów, które umożliwiają szybkie unowocześnianie gospodarki i uczynienie jej bardziej konkurencyjną. Priorytetem stał się rozwój przemysłu i usług informatycznych, telekomunikacyjnych i finansowych.

4. Odejście od ścisłej regulacji państwowej w eksporcie i imporcie oraz obniżanie ceł importowych, co pozwoliło Indiom na wejście na rynki międzynarodowe.

5. Rozwijanie rynku finansowego – przede wszystkim instytucji rynku finansowego i jego regulacji prawnej. Rynek finansowy został otwarty dla zagranicznych inwestorów, zwiększono autonomię systemu bankowego, zdewaluowano rupię i rozszerzono jej wymienialność.

6. Rozpoczęcie procesu decentralizacji, polegającej na zwiększeniu roli stanów oraz jednostek samorządu terytorialnego w gospodarowaniu środkami publicznymi.

7. Rozpoczęcie prac nad reformą budżetową, m.in. uproszczenie systemu podatkowego przez zastępowanie regionalnie zróżnicowanych podatków obrotowych jednolitym podatkiem VAT.

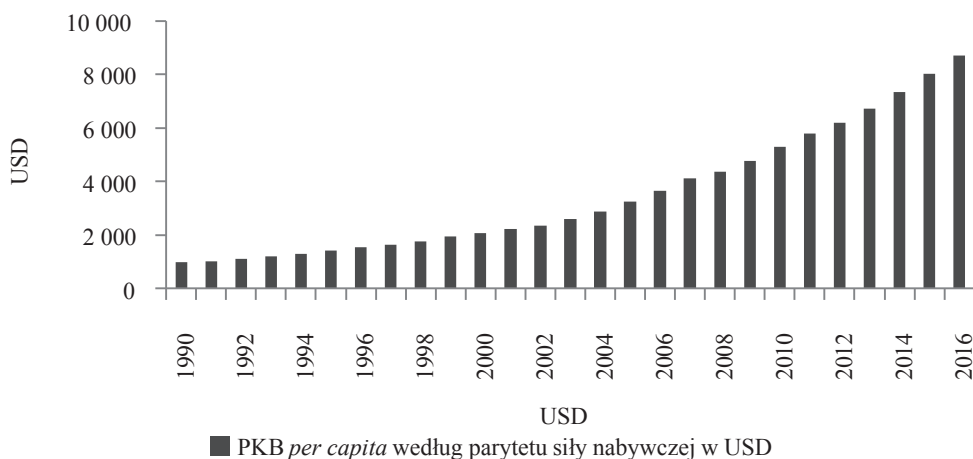

Rys. 1. Tempo wzrostu PKB Indii i wzrost udziału w PKB globalnym w latach 1990-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie [International Monetary Fund 2017].

W wyniku reform gospodarczych nastąpiły znaczne zmiany w dynamice gospodarki Indii. Roczne tempo wzrostu gospodarczego znacząco się zwiększyło, osiągając w roku 2007, tuż przed wybuchem kryzysu, wartość 9,8% (rys. 1). Równocześnie ponad dwukrotnie zwiększył udział indyjskiego PKB w światowym, z poziomu niecałych 3,2% w 1991 r. do 7,24% w 2016 r.

Pozytywne skutki reform gospodarczych potwierdza również bardzo wysoki wzrost PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej (rys. 2). W okresie 1991-2007 PKB *per capita* w Indiach zwiększyło się ponad trzykrotnie, do poziomu 8700 USD na mieszkańca, wobec nieco ponad 1000 USD w 1989 r.

Rys. 2. PKB Indii *per capita* w USD według parytetu siły nabywczej w latach 1990-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie [International Monetary Fund 2017].

Reformy gospodarcze przyniosły wymierne efekty. Indie intensywniej włączyły się w gospodarkę światową, co zaowocowało m.in. znaczącym wzrostem obrotów handlowych, intensyfikacją przepływów kapitałowych oraz zwiększeniem się tempa wzrostu gospodarczego. Kraj stał się jednym z czołowych światowych eksporterów i importerów oraz jedną z najdynamiczniej rozwijających się gospodarek świata. Szerokie włączenie się w procesy globalne umożliwiło przyspieszenie rozwoju społeczno-ekonomicznego i zwiększenie dobrobytu społecznego.

3. Przyczyny i przebieg demonetyzacji w roku 2016

Z ekonomicznego punktu widzenia demonetyzacja oznacza odebranie banknotom lub monetom prawnego znaczenia jako pieniądza, dokonywane najczęściej razem z ich wycofaniem z obiegu. Na przestrzeni ostatnich lat demonetyzację przeprowadzono w krajach przedstawionych w tabeli 1.

Tabela 1. Demonetyzacja w latach 1982-2015

Lp.	Kraj	Rok	Główny cele demonetyzacji
1	Ghana	1982	Uszczelnienie systemu podatkowego
2	Nigeria	1984	Ograniczenie cyrkulacji pieniędzy z czarnego rynku i szarej strefy
3	Birma	1987	Ograniczenie cyrkulacji pieniędzy z czarnego rynku i szarej strefy
4	ZSRR	1991	Wycofanie z obiegu pieniędzy pochodzących z czarnego rynku i szarej strefy
5	Australia	1996	Zapobieżenie fałszowaniu banknotów
6	Korea Północna	2010	Likwidacja czarnego rynku
7	Zimbabwe	2015	Rozwiązanie problemu hiperinflacji i stabilizacja gospodarki

Źródło: [Chobey 2018].

Od czasu odzyskania niepodległości w Indiach dwukrotnie przeprowadzono demonetyzację rupii – w latach 1946 i 1978. W styczniu 1946 r. zdemonetyzowano banknoty o nominale 1000 i 10 000 rupii, które jednak ponownie znalazły się w obiegu w 1954 r. wraz z wprowadzeniem nowego banknotu o nominale 5000 rupii. Demonetyzacja z roku 1946 nie wpłynęła zasadniczo na funkcjonowanie gospodarki, jako że wysokie nominały rzadko funkcjonowały w obiegu. Szacuje się, że z całej podaży banknotów o wysokich nominałach, o wartości 143,97 koti¹, zostało wymienionych 134,9 koti, co oznacza, że demonetyzacji podległo nieco ponad 9 koti. Warto dodać, że sprawdzano, czy konkretne banknoty pochodziły z legalnych źródeł, czy też były wynikiem operacji na czarnym rynku. Ponadto, zgodnie z ówczesnym prawem, weryfikacji nie podlegały banknoty przedstawione przez książęce rody feudalne. W rezultacie reforma okazała się pozorna i realnie nie wpłynęła na funkcjonowanie gospodarki.

Z kolei korzenie denominacji z roku 1978 sięgają początków lat 70. XX w., gdy ustanowiony przez Indyjski Komitet Planistyczny (Planning Commission of India) Komitet Problemowy ds. Podatków pod przewodnictwem N.N. Wanchoo zaproponował demonetyzację jako remedium na coraz poważniejszy problem rozprzestrzeniania się środków pochodzących z czarnego rynku i szarej strefy (*black money*). Ówczesny premier Indii M. Desai ogłosił wprowadzenie demonetyzacji 16 stycznia 1978 r. Wycofano z obiegu banknoty o nominałach 1000, 5000 i 10 000 rupii, co stanowiło 1,7% wszystkich banknotów w obiegu, tj. 1,46 mld rupii, i stanowiło ok. 0,1% ówczesnego PKB. Podobnie jak w przypadku poprzedniej demonetyzacji głównym powodem była chęć ograniczenia szarej strefy i czarnego rynku oraz cyrkulacji pieniędzy pochodzących z nielegalnych źródeł [Reserve Bank of India – *History* 2017].

¹ Koti (ang. *crore*) to powszechnie używany w Indiach liczebnik określający liczbę 10 000 000. Jedno koti to sto lakhów.

Demonetyzacja z roku 2016, wycofująca banknoty 500- i 1000-rupiove, w zamierzeniu była ukierunkowana na walkę z pieniędzmi pochodzącymi z nielegalnych operacji, walkę z korupcją i terroryzmem. Ponadto miała ograniczyć obieg fałszywych banknotów o wysokich nominałach, które były podrabiane stosunkowo częściej niż banknoty o niskich nominałach [World Bank 2017, s. 23]. Do przesłanek demonetyzacji w 2016 r. zaliczono:

- chęć likwidacji lub istotnego ograniczenia cyrkulacji fałszywego pieniądza,
- zmniejszenie szarej strefy i czarnego rynku,
- ograniczenie korupcji,
- ograniczenie możliwości finansowania działań terrorystycznych.

Demonetyzacja została ogłoszona 8 listopada 2016 i obowiązywała od północy tego dnia. 10 listopada wprowadzono do obiegu nowe banknoty, o nominałach 500, 1000 i 2000 rupii. Pod względem wartości wycofywane banknoty stanowiły 86,9% wartości wszystkich banknotów w obiegu (por. tab. 2).

Tabela 2. Banknoty w obiegu w Indiach w marcu 2016

Banknot	Wolumen [w mln]	Wolument [w %]	Wartość [w mld]	Wartość banknotów w obiegu [w %]
2 i 5	11 626	12,9	45	0,3
10	32 015	35,5	320	1,9
20	4 924	5,4	98	0,6
50	3 890	4,3	194	1,2
100	15 778	17,5	1 578	9,6
500	15 707	17,4	7 854	47,8
1000	6 326	7	6 326	38,6
Σ	90 266	100	16 415	100

Źródło: [Reserve Bank of India 2016, s. 89].

Indie tradycyjnie są gospodarką gotówkową – według szacunków w gotówce dokonywanych jest ok. 78% wszystkich płatności konsumenckich [Government of India 2016, s. 29]. W związku z tym oczywiste było, że presja walutowa w okresie demonetyzacji miałaby negatywny wpływ na działalność gospodarczą, chociaż wpływ ten w zamierzeniu miał mieć charakter przejściowy. W celu złagodzenia negatywnego wpływu na życie społeczne i gospodarcze kraju w okresie przejściowym podjęto następujące działania [Reserve Bank of India 2017, s. 45]:

1. Ustalenie skalibrowanej korekty limitów dla wymiany określonych banknotów (*calibrated Adjustment of Limits for Exchange of Specified Bank Notes*, SBN)

a) wartość wymiany określonych banknotów w bankach początkowo była dozwolona do 4000 rupii, następnie została zwiększona do 4500. Kwota ta od 17 listopada 2016 została zredukowana do 2000 rupii. Instrument został wycofany 25 listopada 2016 w odniesieniu do banków powszechnych, a w odniesieniu do banku centralnego (Reserve Bank of India) – 30 grudnia 2016 r.

2. Limit wypłat z bankomatów

a) limit wypłat gotówki z bankomatów początkowo ustalono na 2000 rupii dziennie, następnie został zwiększony do 2500, a później do 4500 i 10 000 rupii. Został wycofany 1 lutego 2017 r.

3. Stopniowe rozluźnienie limitów wypłat z kont bankowych

a) limit wypłat z rachunku oszczędnościowego, który początkowo przewidywał 20 000 rupii na tydzień, został zmieniony na 24 000 i dalej do 50 000 na tydzień od 20 lutego 2017 r. Od 13 marca 2017 nie ma limitu wypłat gotówkowych z kont oszczędnościowych;

b) wycofanie środków z rachunków bieżących w początkowej wysokości 50 000 rupii tygodniowo zostało zwiększone do 100 000 000 tygodniowo 16 stycznia 2017 r. Limit wypłat gotówki z rachunków bieżących został zniesiony 30 stycznia 2017 r.;

c) wypłaty gotówkowe z kont depozytowych do 2500 000 rupii są możliwe od 21 listopada 2016 r.

4. Pozostałe

a) zalecono bankom odstąpienie od opłat bankomatowych przy wypłatach w okresie od 10 listopada do 30 grudnia 2016 r.;

b) limit wypłaty gotówki w punktach w przypadku kart debetowych i otwartych kart *prepaid* wydanych przez banki w Indiach został ujednoczony na poziomie 2000 rupii dziennie dla wszystkich placówek handlowych, a prowizje od wypłat nie mogły się zmieniać od 18 listopada do 30 grudnia 2016 r.

4. Ekonomiczne efekty demonetyzacji

Zgodnie z szacunkami demonetyzacja negatywnie wpłynęła na tempo wzrostu gospodarczego zarówno w roku 2016, jak i 2017, co wynika przede wszystkim z negatywnego szoku płynnościowego, czyli ograniczenia dostępu do waluty jako środka wymiany. Wpływ ten przebiegał przez dwa kanały:

- spadek popytu spowodowany brakiem gotówki do dokonywania płatności;
- zakłócenia w działalności produkcyjnej spowodowane ogólnymi napięciami w gospodarce w okresie przejściowym;
- pojawienie się efektu majątkowego w gospodarce spowodowanego zmianami w podaży pieniądza.

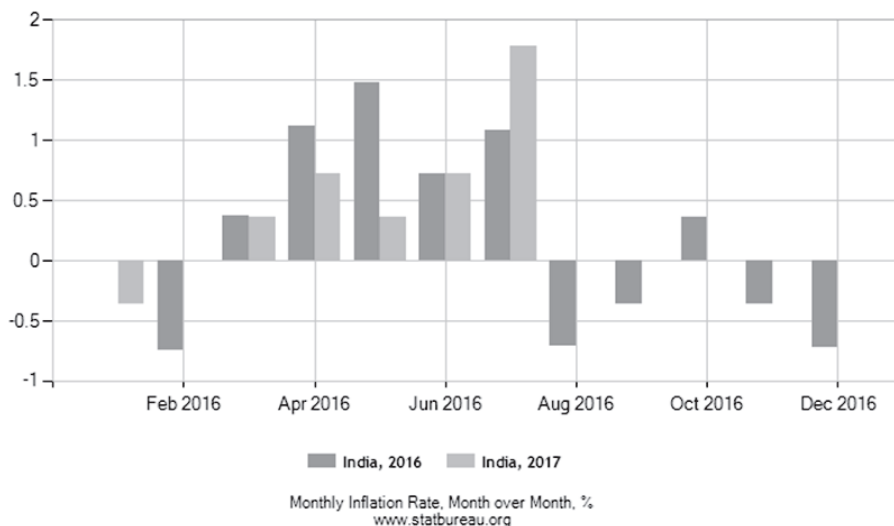
Zgodnie z szacunkami poszczególnych instytucji międzynarodowych tempo wzrostu gospodarczego w Indiach obniży się o ok. 1 p.p. w latach 2016-2017, a demonetyzacja będzie również wpływać, choć w sposób mniej istotny, na tempo wzrostu PKB w okresie 2017-2018 (por. tab. 3).

Tabela 3. Szacowane tempo wzrostu gospodarczego Indii według wybranych instytucji

Instytucja \ Okres	2016-2017		2017-2018	
	przed demonetyzacją	po demonetyzacji	przed demonetyzacją	po demonetyzacji
IMF	7,6	6,6	7,6	7,2
Bank światowy	7,6	7,0	7,7	7,6
Azjatycki Bank Rozwoju	7,4	7,0	7,8	7,8
<i>Economic Survey</i> rządu Indii	z 7,0 do 7,75		z 6,75 do 7,5	
Morgan Stanley	7,7	7,3	7,8	7,7
HSBC	7,4	6,3	7,2	7,1
Nomura Group	7,8	7,1	7,6	7,1
Goldman Sachs	7,6	6,3	-	-
ICRA	7,9	6,8	-	-
CARE Ratings	7,8	6,8	-	-
CRISIL	-	6,9	-	-
FITCH	7,4	6,9	8,0	7,7
BofA-ML	7,4	6,9	7,6	7,2

Źródło: [Reserve Bank of India 2017, s. 46].

Z kolei wpływ demonetyzacji na inflację był relatywnie niewielki i wynikał głównie z przejściowych wahań cen produktów podstawowych, a demonetyzacja zasadniczo na nią nie wpłynęła (por. rys. 3).

Rys. 3. Inflacja w Indiach w okresie 2016-2017 w wybranych miesiącach

Źródło: [<https://www.statbureau.org/en/india/inflation>].

Rys. 4. Kurs rupii do dolara amerykańskiego w okresie 2015-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie [https://stooq.pl].

Rys. 5. Kurs rupii do euro w okresie 2015-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie [https://stooq.pl].

Demonetyzacja miała istotny wpływ na kurs rupii względem dwóch głównych walut światowych – dolara amerykańskiego i euro. Widać wyraźną deprecjację rupii względem tych dwóch walut (rys. 4 i 5).

Demonetyzacja miała znaczący wpływ na sektor mikro- i małych przedsiębiorstw, który zatrudnia ponad 80% siły roboczej w Indiach. Przedsiębiorstwa te są silnie uzależnione od gotówki, wykazując niewielkie obroty, ograniczone rezerwy i ograniczony dostęp do finansowania. Demonetyzacja spowodowała poważne zakłócenia w działalności tych przedsiębiorstw, prowadząc do znacznego spadku zdolności produkcyjnych, utraty zysków, spadku płac i zatrudnienia. Szacuje się, że ponad 74% tymczasowych miejsc pracy w miejskich, niewielkich przedsiębiorstwach przemysłowych w 9 północnych stanach zostało utraconych i zaobserwowano migrację do wiosek. Polityka ta miała również negatywny wpływ na konsumpcję na terenach wiejskich i tworzenie miejsc pracy w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw. Mimo negatywnych efektów i słabej infrastruktury finansowej Indii, jednocześnie chwalono demonetyzację i doceniono potrzebę przejścia w kierunku bardziej przejrzystej gospodarki [India Development Foundation 2017].

5. Zakończenie

Wysiłek związany z reformą monetarną w Indiach miał w zamierzeniu wzmocnić walkę z korupcją i sferą nieformalną. Pierwsze, krótkookresowe efekty demonetyzacji miały jednoznacznie negatywny wpływ na gospodarkę indyjską. Pogorszyły się prognozy wzrostu PKB, nastąpiły wahania kursu walutowego i silne zakłócenia w funkcjonowaniu małych i średnich przedsiębiorstw, generujących ponad 80% miejsc pracy w Indiach. Ewentualne pozytywne efekty mogą się ujawnić w średnim i długim okresie. Zasadne wydaje się pytanie, kiedy zaczną się ujawniać pierwsze pozytywne efekty i jaki będzie ostateczny bilans kosztów i korzyści związanych z reformą. O ile reforma może być uważana za ważny krok w kierunku budowania mniej skorumpowanego, bardziej przejrzystego systemu społeczno-ekonomicznego, o tyle chaos nią wywołany z pewnością będzie negatywnie oddziaływał na dalsze zmiany prawne, instytucjonalne i społeczne w Indiach.

Literatura

- Bywalec G., 2003, *Nowa polityka ekonomiczna a wzrost gospodarczy Indii po roku 1991*, Gospodarka Narodowa, nr 7-8, s. 85-97.
- Chandra B., Mukherjee A., Mukherjee M., 1999, *India after Independence*, Viking Penguin India, New Delhi.
- Chobey A., *History of demonetisation in the world*, <https://mumbaimirror.indiatimes.com/news/india/%20History-of-demonetization-in-the-world/articleshow/55622670.cms> (10.03.2018).

- Government of India, 2016, *Medium Term Recommendations to Strengthen Payments Ecosystem*, Report of the Committee on Digital Payments, New Delhi.
<https://stooq.pl> (10.03.2018).
<https://www.statbureau.org/en/india/inflation> (10.03.2018).
- India Development Foundation, Reassessing the impact of demonetisation on agriculture and informal sector, <http://idfresearch.org/download.php?pid=245&page=race> (10.03.2018).
- International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/02/weodata/index.aspx> (10.03.2018).
- Joshi V., Little I.M.D., 1996, *India's Economic Reforms 1991-2001*, Oxford University Press, New Delhi.
- Kumar Ch., 2011, *A discursive dominance theory of economic reforms sustainability: the case of India*, *India Review*, vol. 10, no 2, s. 126-184.
- Reserve Bank of India, 2016, *Annual Report 2015-16*, New Delhi.
- Reserve Bank of India, 2017, *Macroeconomic Impact of Demonetisation – A Preliminary Assessment*, New Delhi.
- Reserve Bank of India, *History*, <https://www.rbi.org.in/scripts/RHvol-1.aspx> (10.03.2018).
- Srinivasan T.N., 2000, *Eight Lectures on India's Economic Reforms*, Oxford University Press, New Delhi.
- Virmani A., 2001, *India's 1990-91 crisis: reforms, myths and paradoxes*, Working Paper, no 4 – Planning Commission, s. 1-29.
- World Bank, 2017, *India Development Update. Unlocking Women's Potential*, New Delhi.